

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
YAYINLARI: 7

**ŞEHİRLERİN SEVDALISI
İBRAHİM HAKKI KONYALI
ARMAĞANI**

Konya 2015

SÜ TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ, 2015 Konya

İBRAHİM HAKKI KONYALI İLE BİR RÖPORTAJ

Nurullah TABAKÇI*

1982 yılında, o zaman henüz bir lise öğrencisi olan Nurullah TABAKCI'nın, okul duvar gazetesi Meş'ale için, üstad İbrahim Hakkı Konyalı ile yaptığı ve hiç yayınlanmamış olan mülakatı sunuyoruz.

MEŞ'ALE: - Efendim, ben okulumuzun Kültür ve Edebiyat Kolu'nu temsilen geliyorum. Şayet müsaade buyurursanız, okul gazetemiz için sizinle bir röportaj yapmak istiyorum.

İ.H.KONYALI: - Hay hay efendi oğlum, ben hazırım, buyurun!

MEŞ'ALE: - Önce bize hayatınızı anlatır mısınız?

İ. H. KONYALI: - Tabi, anlatmaya çalışayım. Rumi 1312 senesinde Konya'da doğdum. Bugün bu hesapla 86 yaşımdayım. Mevlâna Celâleddin-i Rûmi Hazretleri'nin torunlarındanım. Pederim Konya'nın bilinen âlimlerinden Mustafa Efendi, vâlidem ise İbrahim Ağa'nın kerimesi Hatice Hanım'dır. İlk ve orta tahsilden sonra, Konya'da madde ve mânâ ilmini beraberce mükemmelen öğretmek gayesiyle kurulan ve eski dejenere medresenin amansız düşmanı olan "İslâh-ı Medâris-i İslâmiyye" adlı İslâm dârülfünûnunun ilk talebe ve ilk hocalarından oldum. Burası I. Cihan Harbi esnasında, son şeyhülislâmlardan Ürgüplü Hayri Efendi zamanında kapatıldı.

MEŞ'ALE: - Bu İslâm üniversitesinden biraz daha bahsedebilir misiniz efendim?

İ. H. KONYALI: - "İslâh-ı Medâris-i İslâmiyye", o zamanın şartlarında benzersiz denebilecek evsafa talim ve terbiye veren, mükemmel bir ilim müessesesi idi. Bu muazzam projenin gâyeleri arasında Japonya'da İslâm'ı neşretmek dahi vardı. Hatta bunun için ben de Japoncaya başlamıştım.

* Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi.

Burada, bir hatıramı anlatayım: Sınıf birincisi idim; derslerime pek sıkı bir tarzda çalışıyordum. İmtihan zamanında İstanbul'dan bazı mühim zevât, - imtihanlara da girmek gayesiyle- okulumuzu ziyaret ettiler. O zamanki Osmanlı Meclis-i Mebusânı'nda Konya mebusu olan ve daha sonra Âyân Meclisi (Senato) âzâlığı da yapan Zeynelâbidin Efendi, kardeşi Ziya Efendi, sonradan şeyhülislâm olan Tokat mebusu meşhur Mustafa Sabri Efendi, Konya mebusu Elmalılı Küçük Hamdi Efendi, Ereğli mebusu Salim Efendi, Konya Mevlana Dergâhı'nın Çelebi'si ve isimlerini hatırlayamadığım bir çok zevâtın huzurunda yapılan sözlü imtihanda sıra bana geldi.

Yalnız burada bir mevzuyu tavzih etmek isterim. Biz Arapça için, kadîm medrese usulünü (Emsile, Bina, Avâmil, Maksud, İzhar, İzzî, vs.) takip etmezdik. Tatbik ettiğimiz Metode Berliten ile, bir sene içinde mükemmelen Arapça öğrenilirdi. Burada, ismini hala unutmadığım değerli Arapça hocamız Ömer Lütfü Ezherî Beyefendi için Cenab-ı Hak'dan rahmet niyaz ederim. Her neyse, imtihanda biz gencecik talebeler olarak, yaşlı-başlı âlimlere karşı rahatlıkla Arapça konuşarak cevap vermeye başladık. Hepsi hayretler içinde kaldılar ve hararetle beni tebrik ettiler. Bu sırada, imtihan boyunca hiçbir şey söylemeden oturan Mustafa Sabri Efendi birden kalktı, tahtaya bir ibare yazdı ve bunu tercüme etmemi istedi. Hatırladığım kadarıyla şöyle bir şey idi.

ارضهم في مت د ما ارضهم و دارهم في مت د ما دارهم

MEŞ'ALE: - Doğrusu karışık ve zor bir ibare, tercüme edebildiniz mi acaba?

İ. H. KONYALI: - Elhamdülillah tereddütsüz, hemen tercüme ettim: "Topraklarında bulunduğun kimseleri, orada bulunduğun süre boyunca, hep razı et, gönüllerini al, gücendirme. Evinde bulunduğun kişilere karşı da orada bulunduğun müddetçe mülayim davran, müdara ve mümaşat ile hareket et, onları idare et". "Dar" ve "arz" kelimelerinin, biri isim diğeri emir manasında iki defa geçmesinden dolayı ilk anda pek çok kişiyi tereddütte bırakabilecek zor bir ibareydi. Bunun üzerine Mustafa Sabri Efendi geldi, beni tebrik etti ve alnımdan öptü.

Bu ulemâ, o günden sonra bana o kadar alâka gösterdiler ki, bir ara ben Meram Bağlarında ders çalışırken, hep beraber faytonlarla beni görmeye dahi geldiler. Mustafa Sabri Efendi daha sonra, tahsil ve terbiye ile bu mevzularda bizim uyguladığımız metod hakkında bir de konferans verdi. Şehrimizden ayrılırken Mustafa Sabri Efendi bana "Gelecek sene ben de oğlumu sizin yanınıza göndereceğim. Alâkadar olmanızı rica ederim" dedi. Teşvik için söylüyor

zannettim. Fakat ertesini sene başında bir de baktım ki Zeynelâbidin ve Sabir Efendilerle birlikte oğlu İbrahim'i göndermiş. "Senin yanına vereceğiz" dediler; tabi derslerime mani olur diye önce reddettim. Ben o kadar çok çalışıyordum ki, geceleri ders çalıştığım ışığı görmesin diye odamın umumi avluya açılan penceresini keçeyle kapıyordum. Fakat çok ısrar ettiler; böylece daha talebe iken, ilk defa hocalığa başladık. Şimdi dünyanın çeşitli yerlerinde pek çok talebem vardır. Pek çok profesör, vali, vs. den şu anda aklıma gelenler Konyalı Prof. Faruk Perek, şimdi Medine'de olan Osman Sâatî Bey ve başkaları...

Maalesef biz resmi bir diploma alamadan okulumuz kapatıldı. Bir müddet dedemin yaptırmış olduğu camide imamlık yaptım. Bu sırada 1. Cihan Harbi başlamıştı. 16 yaşından itibaren askere alıyorlardı. Hocalarımız: "İhtiyat zabiti (yedek subay) olmayın, er olun." diyerek tehlikeden kaçmamızı öğütlüyordu. İmtihanına girip kazandığım Jandarma Zâbit Mektebi'ne gitmemi babam istemedi, "Jandarma olup da ne olacak; illa gideceksen cepheye git de, ya gazi ol ya şehid." dedi.

O günlerde, İzmir Amerikan Koleji'nin şimendiferci talebe aradığını duydum. Bin civarı kişinin katıldığı giriş imtihanında birinci oldum ve tahsile başladım. Orada da İttihat ve Terakki mümessili Celâl Paşa, akrabasından Süleyman adında bir çocuğu yanıma verdi. Burayı da birincilikle bitirdim. Bir müddet Almanların yanında staj yaptıktan sonra şimendiferci olarak işe başladım. Savaşta önce Gence'ye ve daha sonra Batum zapt edildiğinde Gürcistan'a en önde girenlerdendim. Bir müddet de Şeyhülislâmlık Ders Vekaletinde halifelik (katiplik) yaptım. İstiklâl Savaşı'nda yine şimendiferci olarak Anadolu'ya geçtim, Eskişehir'e gittim. Bu sıralarda yetmiş o kadar az adamımız vardı ki, Anadolu-Bağdat demiryolunu teftişe, bir Ermeni ve bir Rum memurla gitmişim. Daha sonra şimendiferciliği bıraktım ve kendimi tamamen ilmi çalışmalara verdim. Uzun müddet Vakıflarda çalıştım. Bu arada yeniden Askeri Müze'nin, Mehter Takımı'nın ve Vatan Caddesi'ndeki Yazı Sanatları Müzesi'nin kurulmasını sağladım.

MEŞ'ALE: - Efendim, biraz da gazetecilik ve yazarlık hayatınızdan bahseder misiniz?

İ. H. KONYALI: - Önce Konya'da Hak Yolu'nu yayınladım. İntibah gazetesinin başyazarlığında bulundum. İstanbul'da ilk defa Son Posta'da olmak üzere Tan, Vatan gibi bir çok mecmua ve gazetelerde çalıştım. "Tarih Mecmuası", "Dernek" ve "Tarih Hazinesi" mecmualarını yayınladım. Gazeteci Şeref Kartım

vardır. Binlerce yazı ve makalem, yüzden fazla kitabım basıldı. Birkaç kitabım da baskıya hazır vaziyettedir.

MEŞ'ALE: - Muhterem hocam. Siz bilhassa Vakıflara bağlı ecdad yâdigârı cami, medrese, vesair binalar ile bunların sanat ve tarih açısından değeri üzerine yazdığınız eserlerle meşhursunuz. Bu mevzuda da biraz malumat lütfeder misiniz?

İ. H. KONYALI: - İşte bu pek mühim bir husustur evladım. Müslümanları azîz eden de, hakîr ve zelîl eden de iki müessesedir: Vakıflar ve medrese. Medreselerden tarih, coğrafya ve fen dersleri kaldırılmıştır. Biz, İttihat ve Terakki iktidarı zamanında Meşihat makamından, "-Medreselerde Tarih, Coğrafya okunabilir mi?" diye istenen fetvaya müsbet cevap alınınca, Konya'da, (evvelce bahsetmiş olduğum mektebimizde) bu dersleri okumaya başlamıştık. Mevcut medreseler ise Tarih, Coğrafya ve bütün Fen derslerini kadrosundan çıkartmış, sadece Emsile, Bina, Avâmîl gibi Sarf ve Nahiv kitapları ile Fıkıh ve Mantık okutmakla iktifa ediyordu. Halbuki daha eskiden medreselerde, hem dinî ve dindışı sahalarda ilmi kitaplar okunur, hem de sosyal hayata ve harbe ait spor nevinden çalışmalarla bilgi edinilirdi. O zamanın medreselerinden pek değerli adamlar yetişirdi. Mesela Fatih'in sadrazamlarından Konyalı ve Mevlâna torunlarından Nişancı Mehmet Paşa, Mahmut Paşa Medresesi'nden yetişmiştir. Diğer pek çok devlet adamı ve kumandan da öyle. Eski medreseler birer ilim yuvası olmakla beraber, aynı zamanda birer spor kulübü idiler. Cuma günleri, Konya'da, Alâeddin Tepesi'nin, medrese mollalarının kılıç-kalkan, cirit, ok, güreş talim alanı haline geldiğini büyüklerimizden dinlerdik. Bunun en son devirlerine bizde yetişmiş sayılırız; orada birkaç kez spor yaptık, hem de başımızda sarıklar ile...

Evkaf'a gelince; bu mevzu maalesef tarihimizin en büyük felaketlerinden biridir. Asırların getirdiği muazzam bir ecdat mirası, kadirnâşinâslıkla çarçur edilmiştir. Fikir edinebilmeniz için meslek hayatım boyunca karşılaştığım feci vak'alardan birkaçını nakledeyim.

Efendim, Ayasofya Camisi'nin Mimar Sinan yapısı olan sağdaki minaresinin altı Evkaf tarafından, hem de resmî tapu ile, Şekerci Ali adında bir adama satılmış; o da burayı odun deposu olarak kullanıyordu. Neşriyatım üzerine geri alındı.

Yine başka bir hadise; Kalıçeci Hasan Ağa Camisi Evkaf tarafından birisine satılmış. Alan adam bir müezzin; ama orayı bir ayakkabı deposu yapmış. Üzerine

koskoca bir de levha asmış. "Kurtuluş Ayakkabıcısı" diye upuzun bir levha, boydan boya... Uzun çalışmalar sonunda burayı da kurtardık ve tekrar cami oldu.

Üsküdar'daki Şemsi Paşa Camisi'ni de ben kurtardım ve tamir ettirdim. Caminin hali haraptı, Vakıflar tarafından gözden çıkarılmış ve arsa olarak satılığa çıkarılmıştı. Benzeri binlerce cami, mescit ve medresede olduğu gibi, alan adam yıkıp yerine bir apartman konduracaktı. Caminin zaten bir kısmı çökmüş, kurşunları, halıları çalınmıştı. Minaresi küpüne kadar yıkılmış, medrese kısmının da kubbeleri çökmüş ve ahır olarak kullanılmıştı. Harap caminin mihrabına ise birisi büyük abdestini yapmış ve üst duvardaki nefis çini yazılardan düşmüş parçalar ile (... عليها دخل كلما) ayetinin parçaları ile) de taharetlenmişti. Bunun üzerine Tan gazetesinde 7 Nisan 1938'de bir yazı neşrettim. O sırada birinci cumhurreisi Dolmabahçe Sarayı'nda idi. Okumuş; derhal emir verdi; cami ve medrese tamir edildi, minare de tekrar yapıldı.

Diğer bir misal; Süleymaniye Camisi'nin garb kapısının karşısındaki medreselerin altında, cadde üzerinde bir dükkan, Evkaf tarafından bir Hıristiyan vatandaşa satılmış. Bu adam ise dükkanı almakla iktifa etmemiş; üst kattaki metruk medrese hücrelerine de tavandan bir delik açmış ve burayı da dükkanına dahil etmiş. Sonra da burayı olduğu gibi Patrikhane'ye vakfetmiş. Düşünün, Süleymaniye gibi bir İslâm külliyesinin ortasında bir Patrikhane vakfı... Neyse ki gazetelerdeki şiddetli yazılarım üzerine Evkaf tekrar aldı.

Aynen böyle, Nurosmaniye Kütüphanesi'nin altındaki vakıf dükkanlar da Hıristiyanlar tarafından satın alınmış idi. Velhasıl, bunun gibi pek çok hadise vardır. Bütün bu kıymetli, tarih yâdigârı vakıf eserlerimiz, böylece satılmış, yıkılmış veya bu türlü zararlara maruz kalmıştır. Mes'ullerin tarih şuuruna sahip olmaması ve bigâneliği dışında, bunun bir sebebi de vakıf eserlerinin muazzam bir yekun tutan gelirlerine el konulmasıdır. Vakfiyesinde münhasıran kendisi için kullanılmaya tahsis edilmiş, değeri milyarlar değil trilyonlarla ölçülebilen gelirlere sahip olan bir Süleymaniye Camii, bugün düşen bir taşını tamir ettirebilmek için devlete el açmaktadır.

MEŞ'ALE: - Günümüz gençliğinin genellikle habersiz olduğu bu konularda verdiğiniz bilgiler için çok teşekkür ederiz. Bir de sizin kitaplarınızı vakfettiğiniz bir kütüphaneniz var. Bundan da biraz bahseder misiniz?

İ. H. KONYALI: - Memnuniyetle; Türk-İslâm kültür ve medeniyetine hasrettiğim ömrüm boyunca topladığım kitaplarımı ve arşivimi, milletimin faydalanması için vakfettim. Kütüphanemde kitap ve arşiv vesikası olarak 26.000

kadar eser ve belge vardır. Eşi bulunmayan vesikalar mevcuttur. Müteaddit el yazması eser, 1.500 tane ferman, berat ve vakfiye ile Kilis'ten aldığım ceylan derisi üzerine yazılmış iki Tevrat nüshası bunlar arasında sayılabilir.

Burada iki Kur'an-ı Kerim vardır ki, bunları Mimar Sinan'ın metruk kalmış bazı eserlerini araştırırken bulmuştum. Bir gün, Sinan'ın yaptığı Eyüp'teki Sokullu Mehmet Paşa türbesine girdim; içerisi perişan bir halde idi. Türbeye su girmiş, rahleler, Kur'an'lar ve halı parçaları suların üzerinde yüzmüş. Daha sonra su çekilmiş ve kurumuş; her tarafı çamur kaplamıştı. Ortada yerde rahle, halı, tahta, kumaş parçaları arasında, çamurla kaplı büyücek bir nesne gördüm. Ne olduğunu merak ettim. "Acaba bu taş mıdır, nedir?" diyerek ayağımın ucuyla ittim. Bir de ne göreyim; bir Kur'an-ı Kerim imiş. Türbeye dolan suların üzerinde yüzdükten sonra sular çekilince çamurların altında kalmış. Biraz ilerideki Ferhat Paşa türbesinde de böyle eski ve değerli bir Kur'an-ı Kerim buldum. Yer yer çürümüş ve kopmuştu. Süleymaniye Kütüphanesi Müdürü Muammer Bey'den, oradaki kitap tamir atölyesinde bunların temizlenip tamir edilmesini rica ettim. Kendisi, sağ olsun, arzumu yerine getirdikten sonra, bunların manevi yönlerinin yanında maddi yönden de büyük bir değere sahip olduklarını söyledi.

Bu arada, yeri geldi ilave edeyim; Pîrî Reis'in şimdi Topkapı Sarayı'nda olan ceylan derisi üzerine yapılmış dünyaca meşhur Amerika haritasını da yine böyle çöplükler arasında bulmuş ve neşretmişim.

Velhasıl, kabahatimiz büyük; "Bî şuur olmuşuz ol mertebe buhrandan kim, Yâr teklîf-i visâl eylese zahmet bilürüz" beytinin mefhumunca, elimizin altındaki büyük kıymetlere, hep böyle bîgâne davranmışız.

Bu dünyaya adım atmak ve bütün bu kıymetli eserlerden istifade etmek isteyen arkadaşlarımızı, kütüphaneme davet etmek isterim. Üsküdar'da Selimiye Camisi bitişiğindeki Hünkar Kasrı'ndadır. Buranın genç nesilce sık sık ziyaret edilmesi, en büyük temennimdir.

MEŞ'ALE: - Verdiğiniz bu kıymetli malumattan dolayı, bütün arkadaşlarımız adına size teşekkür ederiz. Son olarak bize neler söylemek istersiniz?

İ. H. KONYALI: - Çocuklar, laiklik Hıristiyan engizisyonundan doğmuştur. Halbuki dinle dünya etle tırnak gibidir, ayrılmaz. Burada ne ekilirse orada o biçilir. Biz müslüman olursak -tam manasıyla tabi- hem kendimizi hem de bütün cihanı kurtarırız. Zaten bütün dünya, halen bir buhran geçiriyor. Eskiden buhran zamanında Allah-u Teâla yeni bir nebi gönderirdi. Ama bundan sonra peygamber gelmeyecek. Onun için Kur'an-ı Kerim, kıyamete kadar

rehberimizdir. Onun ahkâmına uydukça, tam manasıyla kurtuluşa erebilir ve o eski ihtişamlı günlerimize kavuşabiliriz.

Bütün dünyanın gözü bizde, bizim gözümüz de sizin gibi münevver ve genç nesildedir. Esas temele sadık kalmak şartıyla, asrın ihtiyaçlarına cevap verecek tarzda kendimizi hazırlamalıyız. Meşhur bir söz vardır:

الازمان بتغير الاحكام تتغير "Zamanın değişmesiyle hükümler değişir."

Bu arada şunu da unutmayın. Ben bazı çalışmalarımı meşhur olunca, birinci cumhurreisi mebusluk ve bakanlık teklif etti. Fakat ben hemen reddettim. Çünkü biliyordum ki;

سوزان ائش صلطان قرب "Sultana yakınlık, yakıcı bir ateştir."

Sizin de millî kültür davası için yapacağınız hizmette, her türlü menfaat, makam, servet vs. kaygısı ve hırsını bir tarafa bırakmanız gerekir. Bütün ümitler sizdedir. Bizi yalancı çıkarmayın.

MEŞ'ALE: - Bu faydalı mülakatta bize çok yardımcı oldunuz. Vakit ayırdığınız için çok teşekkür ederiz.

İ. H. KONYALI: - Ben de teşekkür ederim evladım.